

جمهوری اسلامی ایران

مدیریت حوزه علمیه استان قم

رساله علمی سطح 3

بررسی کارکردهای سیاسی روحانیت

استاد راهنما: حجه الاسلام حاج آقا نوروزی

استاد مشاور: حجه الاسلام حاج آقا باباپور

محقق: علی ناوشکی

1397

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

تحمیدیه

ستایش خداوندی را که دریگانگی والاست و در بی همتایی نزدیک، و در اقتدار شکوهمند، و در ارکان خود بسی بزرگ است. دانشش بر همه چیز احاطه دارد و حال آنکه او در مقام خوش است و آفریدگان، همگی مقهور قدرت اویند، بزرگی که پیوسته بوده و ستوده ای که همیشه خواهد بود.

تقدیم

تقدیم به محضر مبارک حضرت صدیقه کبری فاطمه زهرا (سلام الله علیها) که با بذل جان خود و اولاد پاکش قلم آموز بشزیت شد و مشق عشق آموخت و راه متعالی شدن را نمایان ساخت و برای نجات بشریت از منجلاب جهالت و مذلت و برنشاندن علم هدایت برپام بلند سیادت و سعادت توحیدی لحظه ای نیاسود و خود را به زحمت انداخت تا درهای رحمت و مغفرت الهی را به روی انسانها بگشاید.

و شهدای گرانقدر و والا مقام مخصوصا شهدای مظلوم روحانیت و شهدای دفاع از حرم که با رشادت و ایثار و اهداء خون خود، مانع نفوذ و رخنه فرهنگی دشمنان دین و اسلام علی الخصوص تشیع، به کیان اسلامی و سرزمین مان گردیدند و از فرهنگ ناب نبوی و علوی دفاع نمودند.

پدر، مادر، همسر و فرزندانم و تمامی اساتیدی که زمینه فراگیری و رشد تحصیلی و علمی اینجانب را در همه حال فراهم کردند تا با ادامه تحصیل برانداخته هایم افزوده گردد و رفع جهل نمایم و در رشد من زحمات زیادی را تقبل نمودند.

تقدیر و سپاسگزاری

از زحمات گرانقدر و ارزشمند استاد معظم راهنما، حضرت حجه الاسلام والمسلمین حاج اقا نوروزی، چرا که در نتیجه هدایت و ارشاد و راهنمایی های بی دریغ و سازنده ایشان، این رساله به سرانجام رسید. و همچنین از زحمات استاد مشاور حضرت حجه الاسلام والمسلمین حاج آقا باباپور که با همکاری صمیمانه خود، بنده را مورد لطف و عنایت قرار دادند و در ضمن بر خود لازم می دانم از والدین بزرگوار و همسر فداکارم که مشوق من در راه کسب علم دین بودند، کمال تقدیر و تشکر را داشته باشم.

چکیده

در طول تاریخ روحانیت یکی از مهم‌ترین اقشار جامعه ایرانی بوده و تاثیر بسیار زیادی در تعالی جامعه ایرانی داشته است در این پژوهش ما ضمن معرفی روحانیت به بررسی مهم‌ترین کارکردهای سیاسی این گروه از جامعه پرداخته‌ایم و کارکردهای روحانیت را سه سطح تولید فکر و اندیشه سیاسی، ارائه بینش سیاسی به مردم در جهت شناخت دشمن و جبهه خودی و تدوین الگوها، ساختارها و سبک زندگی سیاسی بررسی کرده‌ایم و نشان داده‌ایم این قشر از جامعه با توجه به اینکه فقها در دوران غیبت معصومین (ع) وظیفه و رسالت امامان را عهده‌دار شده‌اند توانسته‌اند این وظایف خود را به درستی انجام داده از این رو روحانیت در طول تاریخ اجتماعی-سیاسی خود، نیرویی اثرگذار قلمداد شده است. و نشان داده‌ایم این نهاد در عرصه های گوناگون از قبیل: عرصه تولید فکر و اندیشه سیاسی، عرصه بینش دهی سیاسی به مردم، عرصه تدوین ساختارهای مطلوب در جامعه اسلامی جهت رسیدن به هدف نهایی که همان معرفی مدل تشکیل حکومت عدل الهی در جامعه اسلامی می باشد نقش بسزایی داشته است.

کلید واژه ها: روحانیت، سیاست، انقلاب اسلامی، کارکرد سیاسی روحانیت، دشمن شناسی

1	مقدمه: چارچوب تحقیق
1	الف. بیان مسأله
2	ب. ضرورت انجام تحقیق
2	ج. پیشینه تحقیق
4	د. سؤالات تحقیق
5	ه. فرضیه
5	و: روش
5	و: سازماندهی تحقیق
7	فصل 1: مفاهیم و کلیات
8	مقدمه
8	1. مفاهیم
8	1,2. معنای روحانیت
8	1,3. روحانیت در لغت
9	1,4. روحانیت در اصطلاح
10.....	مفهوم کارکرد
11.....	انواع کارکرد
11.....	پیش فرض ها و انواع کارکرد گرائی
14.....	تعریف کارکرد سیاسی
17	1. کلیات
17.....	2,1. روحانیت و تحولات سیاسی در جامعه
20.....	2,2. شکل گیری روحانیت

24.....	2,3.نخستین کاربردهای روحانیت
25.....	2,4.علل به کارگیری اصطلاح روحانی
26.....	2,5.ورود روحانیت به عرصه اجتماعی-سیاسی
27.....	2,6.تطور فکری و کارکردی روحانیت
30.....	نتیجه گیری
31	فصل 2:کارکردهای سیاسی روحانیت در عرصه تولید فکر
31	واندیشه سیاسی
32.....	مقدمه:
32.....	الف:کارکردهای روحانیت در زمینه نقد مبنای مشروعیت حاکمان جور
33.....	1/الف. امامت
35.....	2/الف شرایط حاکمیت حاکم سیاسی
36.....	ب:کارکردهای سیاسی روحانیت در دفاع از جامعیت دین
37.....	ج. کارکرد سیاسی روحانیت در عدم جواز رجوع به حاکم جور
39.....	1/ج عدم جواز رجوع به حاکم جائز برای قضاوت
40.....	2/ج عدم جواز اخذ خراج و جزیه از سوی حاکم جائز
40.....	د:کارکرد سیاسی روحانیت در تحلیل پیامدهای حاکمیت جور
41.....	ه:اقدامات سیاسی عملی روحانیت در بصیرت دهی جامعه اسلامی
46.....	پ:کارکرد فرهنگی سیاسی روحانیت در رویکرد حفظ اسلام
49.....	ی:ارائه الگوی مطلوب در کارکرد سیاسی روحانیت
61.....	نتیجه گیری:
62	فصل 3:کارکردهای سیاسی روحانیت در عرصه بینش دهی سیاسی به مردم ...
63.....	مقدمه:
66.....	الف: کارکرد روحانیت در نشر آثار علمی و کتاب
68.....	1/الف:کتاب تنبیه الامه و تنزیه المله مرحوم میرزای نائینی
70.....	2/الف:کتاب عوائد الایام آیت الله ملا احمد نراقی

72	3/الف: کتاب حکومت اسلامی (ولایت فقیه) امام خمینی (ره)
75	4/الف: کتاب کشف الاسرار حضرت امام خمینی (ره)
77	5/الف: کارکرد روحانیت در نشر آثار و حضور در مراکز علمی
83	ب. کارکرد روحانیت در عرصه مبارزه میدانی با حاکمان جائروظالمان
88	پ: نقش روحانیت در جنگ تحمیلی
90	ج: کارکرد روحانیت در ارائه و برگزاری مجالس و عظ و خطابه
61	جایگاه مجالس عزاداری نزد شیعیان
92	نقش مجالس عزاداری در آگاهی مردم و شکل گیری انقلاب مشروطه
96	ایجاد اجتماعات بزرگ و حضور توده مردم در صحنه
102	نتیجه گیری

فصل 4: کارکردهای سیاسی روحانیت در عرصه ارائه الگوی مطلوب حکومت

103
104	مقدمه
105	الف: تحلیل نظریه امامت و نقد حکومت های جائر
110	ب: تبیین نظریه ولایت فقیه در عصر غیبت
112	ج: تدوین الگوی جمهوری اسلامی ایران
112	1/ج: نهادها و ساختارهای حکومت در ج.ا.ا. ایران
113	2/ج: شکل حکومت
113	3/ج: ارکان حکومت
118	4/ج: کارکرد روحانیت در تاسیس نهادهای انقلابی جدید در مقابله با نظام سلطه
120	نگاه رهبر کبیر انقلاب جمهوری اسلامی به مدل حکومتی جمهوری اسلامی
121	الگوی جمهوری اسلامی در دیدگاه مقام معظم رهبری (مدظله العالی)
125	نتیجه گیری
126	فصل پنجم: جمع بندی و نتیجه گیری
130	منابع

الف. بیان مسأله

کلمه روحانیت در لغت به معنای روح است ولی روحانیت در قاموس شیعه فقط جنبه معنوی ندارد و اساساً نمی‌تواند نسبت به مسائل دنیوی بی‌اعتنا باشد و این مسأله دلایل مختلفی دارد اول اینکه ماهیت دین اسلام با ادیان دیگر متفاوت می‌باشد زیرا اولاً اسلام دینی جامع است و رسالت این دین به تکامل رساندن انسان در تمامی ابعاد می‌باشد و این جامعیت دین بدین معناست که دین اسلام به تمامی جنبه‌های حیات بشری توجه دارد که بخش سیاست و حکومت را نیز به تبع سایر امور شامل می‌شود. نگاه گذرا به تاریخ اسلام بخوبی نمایانگر این مسأله می‌باشد ورود اسلام به جزیره العرب سبب شد که اعراب از جامعه پراکنده قبیله‌ای به یک حکومت متمرکز تغییر پیدا کنند؛ که نشان از عمق تحولات سیاسی بوجود آمده در این جامعه تحت تأثیر ورود اسلام به این سرزمین است پس می‌توان گفت سیاست و احکام سیاسی بخشی جداناپذیر از سیره تاریخی اسلام است.

ثانیا بحث امامت و نیابت پیوند دهنده اسلام و سیاست است اگر از ارتباط دین و سیاست در تاریخ اسلام هم بگذریم نکته دیگری که سبب پیوند سیاست و دین در بین شیعیان به طور خاص شده، مسأله ولایت است زیرا شیعیان معتقدند که ولایت و حاکمیت بالاصاله از آن خداوند است و خداوند این ولایت را به پیامبر و جانشینان ایشان اعطا کرده و ایشان بر مردم ولایت دارند. شیعیان با استناد به روایات‌های بسیار معتقدند که بعد از ائمه این ولایت از آنان به فقها رسیده و مسأله ولایت فقیه، از مسلمات فقه شیعه بوده است تا جایی که بسیاری از فقها بر این مسأله ادعای اجماع کرده‌اند به عنوان نمونه صاحب جواهر می‌فرماید: کسی که ولایت فقیه را انکار کند هیچگاه طعم فقه را نچشیده است.

بر اساس همین بنیان‌های دینی بود که روحانیت شیعه در طول سال‌های حیات خود همیشه عنصری موثر و تأثیرگذار در طول تاریخ تشیع بوده به گونه‌ای که با یک نگاه اجمالی به تاریخ تشیع می‌توان ردپای روحانیت را در تمام تحولات سده‌های اخیر ایران مشاهده کرد و حرکت‌های عظیمی در طول این سال‌ها به رهبری روحانیت اتفاق افتاده است و همانطور که بیان

گردید روحانیت در بیشتر تحولات سده‌های اخیر دخالت داشته است. اما این دخالت‌های روحانیت در عرصه‌های سیاسی آیا تا بحال تأثیری داشته است؟ یا اگر بخواهیم به صورت کلی‌تر بگوییم اساساً کارکرد سیاسی روحانیت در جامعه ما چه بوده است؟ که در این پژوهش این مسأله را بررسی خواهیم کرد .

ب. ضرورت انجام تحقیق

روحانیت در طول تاریخ ایران یکی از مهم‌ترین نیروهای تأثیرگذار در تمامی تحولات چندین سده اخیر ایران بوده است اما آگاهی چندان زیادی در مورد کارکردهای سیاسی این نهاد وجود ندارد این در حالی است که :اولاً آگاهی روحانیت به نقش‌ها و تکالیف خود در جامعه و آگاهی جامعه نسبت به کارکرد این نهاد ارزشمند از اهمیت والایی برخوردار است همانطور که امام خمینی (ره) فرمودند:

مسئله روحانیت امروز یک مسئله اساسی است. اولاً برای خود روحانیون مطرح است که بدانند واقعا تکلیف آنان چیست و چه کارهایی بیشتر بر عهده آنهاست و جامعه چه انتظاراتی از روحانیت دارد. ثانیاً، این مسئله برای مردم نیز مطرح است؛ چون اقبال مردم به روحانیت با گذشته خیلی متفاوت است و مردم حقیقتاً در مسائل دینی، دنیوی، سیاسی، فرهنگی و اقتصادی، روحانیت را محل رجوع می‌دانند. ثالثاً، برای دنیا مطرح است که در یک حکومت اسلامی، در یک جامعه دینی، روحانیت چه نقشی بر عهده دارد، و این انتظارات را چگونه برآورده خواهد کرد.

در ثانی شناخت کارکرد روحانیت در جامعه سبب آگاهی بیشتر جامعه به خدمات این گروه در طول تاریخ خواهد شد و هم می‌تواند به روشن شدن بسیاری از مسائل تاریخی در تاریخ گذشته جامعه ما کمک کند و هم به نوعی سبب بالا رفتن مقام این قشر از جامعه در نگاه مردم خواهد شد.

ج. پیشینه تحقیق

طبق بررسی‌های انجام شده در مورد موضوع انتخابی این پژوهش می‌توان گفت تاکنون پژوهش مستقلی به این مسئله صورت نگرفته، اگر چه تاکنون تحقیقات بسیاری در زمینه بررسی

تحولات تاریخی جامعه ایران انجام شده و در خلال آن به صورت مختصر به بررسی نقش روحانیت در این تحولات نیز پرداخته‌اند که با توجه به گستردگی این پژوهشها به بخشی از آنها در ذیل اشاره خواهیم کرد.

یکی از این پژوهشها، پژوهشی است با عنوان " نهضت تنباکو و نقش روحانیت در شکوه ملت ایران" نوشته آقای مرتضی مصاحب‌نیا که به بررسی نقش روحانیت در مسئله تحریم تنباکو و اثرات این جنبش پرداخته شده است که این پژوهش در ضمن ارزشمندی، ولی ما را از پژوهش حاضر بی‌نیاز نمی‌کند.

یکی دیگر از پژوهشها که به نقش روحانیت پرداخته است اثری است با نام " نقش روحانیت در انقلاب مشروطه" نوشته آقای علی شیرخانی و مرتضی رضایی که این اثر نیز ضمن ارزشمندی، اما به این دلیل که فقط به بررسی نقش روحانیت در انقلاب مشروطیت پرداخته و ما را از این پژوهش بی‌نیاز نمی‌کند.

اثر دیگری که به نقش و کارکرد روحانیت توجه داشته است اثری است با عنوان " رابطه عالمان دینی و نظام اسلامی؛ نظریه‌ها و الگوها" نوشته آقای عبدالوهاب فراتی است. این اثر اگرچه اثر ارزشمندی است اما چون بیشتر به بررسی نظریه‌های سیاسی علما و تأثیر این نظریه‌ها بر رابطه علما با حکومت پرداخته‌است ما را از پژوهش حاضر بی‌نیاز نمی‌کند زیرا ما در این پژوهش در بررسی کارکردهای سیاسی روحانیت خود را محدود به حوزه حکومت و سیاست نخواهیم کرد و سعی خواهیم نمود به انواع کارکردهای سیاسی روحانیت در جامعه خود مان بپردازیم.

پژوهش دیگری با عنوان " گسل دولت و ملت در تاریخ ایران و نسبت روحانیت با آن (مطالعه موردی نهضت ضد استعماری جنوب)" نوشته قاسم ابراهیمی پور و عباس‌علیزاده است که آنها در این پژوهش به مسئله جدایی دولت و ملت در ایران در طول تاریخ ایران و تأثیر این گسست در رابطه روحانیت و ملت پرداخته و تأثیر این رابطه را بر نهضت ضد استعماری جنوب بررسی کرده‌اند. که این اثر نیز ضمن ارزشمندی اما نمی‌تواند هدف ما را در پژوهش برآورده سازد.

اثر دیگر پژوهشی است با عنوان "نسبت حوزه و روحانیت با نظام اسلامی در کلام مقام معظم رهبری" نوشته داود موذیان که این اثر نیز در ضمن ارزشمندی اما چون اولاً فقط به بررسی نقش روحانیت و حوزه در انقلاب اسلامی از نگاه معظم‌له توجه دارد به نوعی بررسی نقش روحانیت را محدود به حوزه انقلاب اسلامی کرده‌است و این در حالی است که هدف ما در پژوهش حاضر فراتر از این مسأله است.

اثر بعدی "بررسی و تحلیل نقش مدرسه فیضیه در تجدید حیات شیعه" نوشته محمد رجائی-نژاد و عبدالوهاب فراتی است که به بررسی نقش حوزه قم در احیای حیات شیعه پرداخته است که این اثر اگر چه اثر ارزشمندی است اما این پژوهش اولاً به بررسی کلی حیات شیعه توجه دارد و ما در پژوهش حاضر فقط به کارکردهای سیاسی توجه داریم و در ثانیاً این پژوهش خود را محدود به حوزه علمیه قم کرده‌است در حالی که ما به بررسی نقش روحانیت به صورت کلی می‌پردازیم.

د. سوالات تحقیق

1. سؤال اصلی

- ❖ کارکردهای سیاسی روحانیت چیست؟
- ❖ 2. پرسشهای فرعی:
- ❖ مفهوم روحانیت، کارکرد سیاسی چیست؟
- ❖ کارکردهای روحانیت در عرصه تولید فکر و اندیشه سیاسی چیست؟
- ❖ کارکردهای روحانیت در ارائه بینش سیاسی به مردم در جهت شناخت دشمن و جبهه خودی چیست؟
- ❖ کارکردهای روحانیت در جهت تدوین الگوها، ساختارها و سبک زندگی سیاسی چیست؟

ه. فرضیه

در پاسخ به پرسش اصلی فرضیه تحقیق عبارت است از این که کارکرد روحانیت بر اساس جایگاه، نقش و رسالت دینی را می توان در سه ساحت تولید فکر و اندیشه سیاسی، ارائه بینش سیاسی به مردم در جهت شناخت دشمن و جبهه خودی و سوم تدوین الگوها، ساختارها و سبک زندگی سیاسی برشمرد.

و: روش

این پژوهش تحلیلی توصیفی بوده و در جمع آوری داده ها از روش کتابخانه ای بهره می گیرد

ی: تمرکز تحقیق:

باتوجه به گستردگی و تنوع حوزه فعالیت های سیاسی روحانیت، ماباید از چند جهت پژوهش خود را محدود نمائیم تا شاهد پژوهشی بهتر باشیم در همین راستا ما به لحاظ زمانی دوران پس از انقلاب جمهوری اسلامی، و به لحاظ مکانی ایران و به لحاظ کارکرد فقط سه محور تحقیق که بدان اشاره شد را مورد بررسی قرار خواهیم داد.

ن: سازماندهی تحقیق

با توجه به پرسش های تحقیق، پژوهش حاضر در یک مقدمه و چهار فصل و نتایج پایانی سامان یافته است. در مقدمه به طرح تحقیق اشاره و ضمن آنکه به چستی مساله تا سازماندهی تحقیق اشاره شده است.

در فصل اول با عنوان مفاهیم و کلیات به مفاهیم پرکاربرد در تحقیق و برخی مسائل ضروری پرداخته شده است در فصل دوم تا چهارم با توجه به عناوین فصل ها کارکرد های سیاسی روحانیت در سه محور تجزیه و هر یک، محور این فصل ها قرار گرفته و در همین راستا کارکرد سیاسی روحانیت در عرصه تولید فکر و اندیشه سیاسی در فصل دوم بررسی شده است و کارکردهای روحانیت در ارائه بینش سیاسی به مردم در جهت شناخت دشمن و جبهه خودی در فصل سوم و در ادامه کارکردهای روحانیت در جهت تدوین الگوها، ساختارها و سبک زندگی

سیاسی در فصل چهارم بررسی شده است.